

MAGYAR AFRIKA TÁRSASÁG
AFRICAN–HUNGARIAN UNION

AHU MAGYAR AFRIKA-TUDÁS TÁR
AHU HUNGARIAN AFRICA-KNOWLEDGE DATABASE

BIERNACZKY, Szilárd

A szájhagyományozott történelem kutatása
(Levél-interjú Jan Vansina professzorral)

Eredeti közlés/Original publication:

Tabula, 2003, 6. évf., 2. szám, 253–262. old.)

Elektronikus újraközlés/Electronic republication:

AHU MAGYAR AFRIKA-TUDÁS TÁR – 000.000.190

Dátum/Date: 2013. január/January 2.

Az elektronikus újraközlést előkészítette

/ The electronic republication prepared by:

B.WALLNER, Erika és/and BIERNACZKY, Szilárd

Hivatkozás erre a dokumentumra/Cite this document

Biernaczky, Szilárd: A szájhagyományozott történelem kutatása

(Levél-interjú Jan Vansina professzorral), *AHU MATT*, 2013, **pp. 1–19. old.**,

No. 000.000.190, <http://afrikatudastar.hu>

Eredeti forrás megtalálható/The original source is available:

Néprajzi Múzeum Könyvtára, nagyobb közkönyvtárak

Kulcsszavak/ Key words

Az ELTE Afrikai Kutatási Program 1980–1992, a szájhagyományozott vagy szóbeli történelem kutatása és nemzetközi szakirodalma, Jan Vansina munkássága, David Henige, az oral history research megszületése, az ethnohistoria kifejezés kétértelműsége, a sikeres terepmunka követelményei, a szóbeli történelem kutatásának adalékai és az afrikai nacionalizmus, African Research Program at the Eötvös University 1980–1992, oral history research its international specialized literature, works by Jan Vansina, birth of the oral history research, ambiguity of the term „ethnohistory”, require-

ments for the successful fieldwork, contributions of the OH research and African nationalism

AZ ELSŐ MAGYAR, SZABAD FELHASZNÁLÁSÚ, ELEKTRONIKUS, ÁGAZATI SZAKMAI KÖNYV-, TANULMÁNY-, CIKK- DOKUMENTUM- és ADAT-TÁR/THE FIRST HUNGARIAN FREE ELECTRONIC SECTORAL PROFESSIONAL DATABASE FOR BOOKS, STUDIES, COMMUNICATIONS, DOCUMENTS AND INFORMATIONS

* magyar és idegen – angol, francia, német, orosz, spanyol, olasz és szükség szerint más – nyelveken készült publikációk elektronikus könyvtára/ writings in Hungarian and foreign – English, French, German, Russian, Spanish, Italian and other – languages

* az adattárban elhelyezett tartalmak szabad megközelítésűek, de olvasásuk vagy letöltésük regisztrációhoz kötött/the materials in the database are free but access or downloading are subject to registration

* Az Afrikai Magyar Egyesület non-profit civil szervezet, amely az oktatók, kutatók, diákok és érdeklődők számára hozta létre ezt az elektronikus adattári szolgáltatását, amelynek célja kettős, mindenekelőtt sokoldalú és gazdag anyagú ismeretekkel elősegíteni a magyar afrikánisztikai kutatásokat, illetve ismeret-igényt, másrészt feltárni az afrikai témájú hazai publikációs tevékenységet teljes dimenziójában a kezdetektől máig./The African-Hungarian Union is a non-profit organisation that has created this electronic database for lecturers, researchers, students and for those interested. The purpose of this database is twofold; on the one hand, we want to enrich the research of Hungarian Africa studies with versatile and plentiful information, on the other hand, we are planning to discover Hungarian publications with African themes in its entirety from the beginning until the present day.

A SZÁJHAGYOMÁNYOZOTT TÖRTÉNELEM KUTATÁSA (Levél-interjú Jan Vansina professzorral)

Biernaczky Szilárd

Előzetes megjegyzés: 1980 és 1992 között e cikk szerzője irányításával – az ELTE Folklore Tanszékére, majd Regionális Földrajzi Tanszékére mint háttérintézményre támaszkodva – *Afrikai Kutatási Program* működött Magyarországon, amely három alkalommal (1982, 1984, 1989) mind szélesebb részvétel mellett nemzetközi afrikánisztikai konferenciát rendezett (*Folklore in Africa Today*, harmadszorra pedig *Tradition and Modernization in Africa Today* címmel). A program köré mintegy 50, különféle szakmából (kulturális antropológia, folklorisztika, történettudomány, gazdaságtudomány, politológia, irodalomtudomány, trópusi orvoslás, vallástörténet, teológia, földrajztudomány stb.) érkezett szakember csoportosult.

A kis szervezet erejéből kiadványokra is futotta: az első konferencia anyaga két kötetben (Szilárd Biernaczky ed.: *Folklore in Africa Today*, *Proceedings of the International Workshop*, Budapest 1–4, XI. 1982, *Artes Populares* 10–11.), az *Africana-Budapest* című periodika első két kötete, valamint egy nagyszabásúnak tervezett könyvsorozat (*Traditional Cultures in Modern Africa*) első kötete (D. Biebuyck – Brunhilde Biebuyck: „*We Test Those Whom We Marry*”. An analysis of thirty-six Nyanga Tales, 1987) jelent meg gondozásában. Ennek a bizakodó, felfutó időszaknak az eredményeként összegyűlt az *Africana/Budapest* újabb két kötetének anyaga. Ezenkívül a két utóbbi konferencián a résztvevők közel 400 dolgozatot hagyományoztak ránk ugyancsak kiadás céljából. Végül az első konferencián létrejött nemzetközi társaság (*International Association of Oral Literature in Africa*) leendő folyóiratának (*The IAOLA Newsletter*) két száma is elkészült.

1989 Magyarországon a nagy társadalmi-politikai változások éve, amely hosszabb időre befelé fordulást eredményezett: a korábban államilag kötelezően előírt harmadik világbeli kapcsolatok 1990-től fokozatosan megszűntek. Az Afrikai Kutatási Program így gazdátlanná vált, és a légüres térben rövidesen elenyészett. Az utóbb – az Afrikai Kutatási Program irányítója javaslatára – létrehozott *Magyar Afrika Társaság* (1994) pedig objektív okoknál fogva sajnos nem igen tudott nemzetközileg ütőképessé szervezetté válni.

Mindemellett szeretnénk néhány olyan kéziratban maradt munkát – még így ennyi év távolából is – hozzáférhetővé tenni, amelyek megítélésünk szerint a hazai és a nemzetközi Afrika-kutatás hasznára lehetnek. Ezek közül való az itt közreadott, levelezéses formában megszületett interjú is, amelyet Jan Vansina professzorral, a világhírű és iskolateremtő történelemtudóssal készítettünk 1984–1985-ben az említett, de már a kiadásig el nem jutott *The IAOLA Newsletter* számára. (Levelezéses formán nyilván azt értjük, hogy mivel személyesen nem állt módunkban találkozni a tudóssal, az interjú készítője által írásban elkészített kérdésekre Vansina professzor ugyancsak írásban válaszolt, a szöveghez kapcsolódó bevezető és befejezés természetesen a válaszokat kérő munkája.)

Kétségtelen, Vansina professzor elméleti elképzeléseit – tudományszakteremtő alapkönyve (*La tradition orale*, 1962, *Oral Tradition*, 1965) mellett – az itt közreadott írásmű keletkezése előtt és után számos helyen és formában fejtegette ki, mind gazdagabbá téve újabb és újabb metodológiai részletekkel az alaplumban megfogalmazott tételeket. Mégis úgy véljük, nem haszontalan – még ekkora késés mellett sem – közreadni ezt az immár 17 év óta kéziratban lévő interjút, mivel az megítélésünk szerint néhány új részlettel gazdagíthatja a Vansina-i életműről, illetve tágabban az *oral history research*-ről alkotott képünket.

* * *

Ritka alkalommal adatik meg tudósnak, hogy a nevéhez nagyhatású iskola, illetve egy „új tudományterület” megszületése kapcsolódjék. Az *oral history research* kétségkívül az elmúlt két és fél évtized (a nyolcvanas években, ma már négy évtizedről beszélhetünk!) talán legnépszerűbb afrikanisztikai tudományágává vált. Hozzátehetjük, e népszerűség „ármékában” objektíve számbavehető és igen értékes, mennyiségileg is jelentős tudományos eredmények húzódnak meg. Hadd hangsúlyozzuk, mindezek tekintetében aligha vonhatjuk kétségbe Jan Vansina, az elméletteremtő, egyúttal az empirikus kutatások területén is példamutató tudós magas követelményeinek szerepét. Persze már itt előljáróban hozzá kell ehhez tennünk, hogy az iskolateremtő professzor elvi megállapításaira támaszkodó, példaszerű kutatási eredmények mellett (lásd például Alain Delivré *malgas* hagyományokra irányuló meggyőző elemzéseit vagy Roy Willis *fipa* múltat feltáró könyvét)¹ azokat a munkákat is pozitívan kell értékelnünk, amelyek során az afrikai országok, etnikumok nemzeti identitástudatának megteremtése szempontjából fontos történeti hagyományokat gyűjtöttek egybe, későbbre hagyva a bonyo-

¹ Delivré 1974, Willis 1981.

lult, sokirányú tájékozódást megkívánó, legtöbb esetben újabb, hosszadalmas adatgyűjtéseket igénylő elemzés feladatát.²

Jan Vansina tehát, aki 1929-ben született Antwerpenben, és 1960 óta lényegében az amerikai Wisconsin egyetem történelem és antropológia (jelenleg emeritus) professzora, nem kis felelősséget vállalt magára, amikor 1961-ben elindította útjára az úgynevezett írástalan népek történelmének felkutatására hivatott új tudományos módszert. Úgy véljük, méltán állíthatjuk ezt akkor is, ha a szóban megőrzött történeti forrásokra irányuló kutatásnak többféle előzménye is ismert. Nem véletlen, ha e terület múltjának és jelenének tanulságait összegezve David Henige, Vansina egyik kiváló tanítványa *Oral Historiography* című munkájában a következőképpen értékeli Vansina nagyhatású tudományos „tettét”, több évtizedes, könyvekben és dolgozatokban gazdag, magas színvonalú munkásságát, illetve annak hatását:

„Az ‘Oral Tradition’ (Vansina alapkönyve angol nyelven – B. Sz.) – bár a szerző nem többre, mint egy bevezetésre gondolt – elemi erejű hatást váltott ki. A műre való hivatkozások nemcsak az afrikanisták lábjegyzeteiben jelentek meg, hanem az orális történészek, mi több, az antropológusok és a folkloristák hivatkozásaiban is. A középkoros történészi és antropológiai felkészültséggel rendelkező Vansina e kötetének megírásakor azt a benne kialakult egészséges megbecsülést kamatoztatta, amely számára a terepmunka sajátos kihívásának egyértelműségéből, illetve annak nagyraértékeléséből fakadt. Annak ellenére, hogy e könyv úttörő jellegű munka, és megjelenését követően igen sok más mű látott a témakörben napvilágot – beleértve a szerző továbbgondolásait is –, az ‘Oral Tradition’ megmaradt az egyedüli eszköznek azon történészek számára, akik szóbeli forrásokat használnak kutatásaik kibontása és indoklása céljából.”³

Jan Vansina professzor tudományos pályafutásának sajátos vonása, hogy jelentős terepmunkák (1953–1956: a kubák földje, Nyugat-Kasai, Zaire, 1957–1960: Ruanda és Burundi, 1963–1964: tiók földje, Brazzaville Kongó)⁴ valamint számos fiatalkori tanulmány és könyv⁵ után viszonylag korán megalkotja a Henige által is említett alapvető elméleti kötetet (*La tradizione*

² Az igen gazdag anyagból a kameruni adamawa fulbe származású Eldridge Mohammadou *fulbe* gyűjtéseit említjük: 1976, 1978, 1983, 1986. E kötetek tartalmaznak ugyan magyarázatokat, de úgy véljük, a közreadott szövegekben „jóval több történelem rejtőzik”, mint amire e magyarázatok alapján fény derül.

³ Henige 1982, 21–22. old.

⁴ Lásd a számomra megküldött életrajzban: „...Other experience: 1953–1956: (with break) fieldwork Kuba (West Kasai, Zaire), 1957–1960: fieldwork Rwanda and Burundi, 1963–1964: fieldwork Tio (Brazzaville prefecture – Rep. Congo).”

⁵ A hetvenéves Vansina tiszteletére kiadott festschriftben megtalálható a tudós válogatott bibliográfiája (Harms – Miller – Newburg – Wagner 1994, 473–480. old.), eszerint 1965-ig 5 könyvet és 45 terjedelmesebb dolgozatot adott közre.

orale. Essai de la méthode historique)⁶ amely azután meghatározóvá válik a tudós következő évtizedekben megvalósított tevékenységében.

Az 1961-ben francia nyelven kiadott, néhány évvel később (1965-ben) angol nyelven megjelentetett, olasz kiadásában (1976) egy új, hosszabb fejezettel kiegészített, eközben és később spanyol, svéd, lengyel, orosz, végül arab (1981) nyelven is napvilágot látott, utóbb erősen átdolgozott formában, mondhatni „új könyvként” közreadott (1985), menetközben pedig számtalan egyéb elméleti tanulmánnyal körüljárt *Oral Tradition*⁷ gyakorlati „próbaköveinek” számítanak empirikus bázison végzett elemző-értékelő kutatásai (*La légende du passé. Traditions orales du Burundi*, 1972, *The Tio Kingdom*, 1973, *Children of Woot*, 1976, valamint gyűjtési anyagokra támaszkodó nagyszámú dolgozat).⁸

Munkásságának ugyanakkor egy újabb fontos, de talán kevésbé értékelt és figyelemmel kísért törekvése, hogy az úgynevezett ethnohistoria területén – ha ilyen egyáltalán persze létezik – az egyedül járható ideális úton jár (lásd például a *Kingdoms of Savanna*, 1966 című könyvét)⁹ ugyanis az (írott vagy szóbeli) források jellegétől függetlenül annak a módját keresi, miként lehet az afrikai népek „saját történelmét” rekonstruálni. Miként lehet azt a történelmet megírni, amely nem a fehér vagy éppen az arab behatolások és a nyomukban keletkezett „írással feljegyzések esetlegességeinek a következménye”. Miként lehet e legtöbbnyire igen egyoldalú képet festő források adatai mögé hatolva az eredeti és valóságos afrikai múltat, vagy legalább annak a körvonalait a felszínre hozni.

A Wisconsin Egyetem emeritus professzora tudományos tevékenységének ugyanakkor különösen tiszteletreméltó és példaadó vonása az, ahogyan lankadatlan erőfeszítéssel csiszolja tovább korábbi munkáit. Jól látható ez például a jeles elméleti mű (*Oral Tradition*) mentén felsorakozó, különféle elvi kérdéseket feszegető dolgozatok esetében. Ugyanakkor érdemes felfigyelni arra a továbbgondolási folyamatra, mind gazdagabb és elmélyültebb megoldásokat javasoló munkákra, amelyek a Zaire-i *kuba* etnikai csoporttól gyűjtött sokrétű és gazdag hagyományanyagra irányulnak, és amelyek első könyvétől (*Les tribus ba-Kuba et les peuplades apparentées*, 1954) a majd negyedszázaddal később megszületett kiemelkedő jelentőségű nagymonográfiáig (*Children of Woot*, 1978)¹⁰ vezetnek.

Vansina kutatásainak folklorisztikai tanulságait eddig igen kevésbé vették számba, talán csak R. M. Dorson nézett e kérdésekkel szembe egy hosszabb

⁶ Vansina 1961, illetve 1965.

⁷ Az átdolgozott mű kiadása: Vansina 1985.

⁸ Vansina 1972, 1973, 1978.

⁹ Vansina 1966.

¹⁰ Vansina 1954, 1963, 1964 stb.

tanulmányában (1976).¹¹ Maga Vansina lényegében igyekszik elhatárolódni tudományszakát tekintve a „szóbeli irodalom” (oral literature) kutatóinak módszertani, szemléleti, elemzési közelítésmódjaitól. Így egy helyütt hangsúlyozza, hogy az egyébként oly fontos műfajelméleti kísérletek, amelyek például Finnegan művében (1970)¹² találhatók meg, az *oral history* kutatója számára nem kamatoztathatók. Könyve olasz nyelvű kiadása említett új fejezetében erről a következőket írja:

„Jól látható, hogy lehetetlenség eljutni a műfajok egyetemes rendszertanáig, mivel a társadalmi intézmények és a kollektív képzetek társadalmanként eltérőek... Ez azonban nem akadályozott meg egyes tudósokat – például Finnegan – abban, hogy ne kíséreljenek meg egy egész Afrikára érvényes tipológiát kialakítani, amelyben a fő csoportokat a költészet, a próza, valamint egyéb sajátos formák (dobköltészet, színház) alkotják. Az első kategória hét alosztályra oszlik, míg a második négyre, nevezetesen: mesére, közmondásra, találós kérdésre és szónoki beszédformákra. A korábban... felsorolt okok folytán az efféle osztályozás, amely a kultúrák közötti összehasonlításokon alapszik, csak korlátozott mértékben hasznosítható a történész számára. Valójában ezek a források azt a kultúrát jellemzik, amely azokat létrehozta, ezért létrehozóik kritériumai alapján kell őket megítélni. Ez viszont azt jelenti, hogy ezeket a forrásokat nem lehet *a priori* ítéletek alapján tanulmányozni, még akkor sem, ha ezek az ítéletek a szomszédos régiók műfajaival való összehasonlításból származnak. Másrészt nyilvánvaló, hogy az olyan klasszifikációk, mint amilyen Finnegané is, értékkel bírnak, mert lehetővé teszik számunkra, hogy felmérjük a hagyományok tanulmányozása során felmerülő problémákat, másrészt hasznos útmutatóul szolgálnak adatgyűjtés idején.”¹³

– **B. Sz.:** Hadd tegyük fel ezek után első kérdésünket: hogyan látja ma, majd három évtizeddel idevágó kutatásai megkezdése és mintegy negyedszázaddal nevezetes műve megszületése után az elméleti alapot megteremtő kutató az orális történelmi forrásokra irányuló, igen sokfelé zajló és sokirányú vizsgálatok helyzetét?

– **J. V.:** Az olyan orális történelemkutatás, amely az emberek még élő fiatalkori emlékeit veszi célba, 1950-ig nem létezett (kivéve néhány az 1930-as években keletkezett és parasztokkal foglalkozó lengyel munkát). Az orális

¹¹ Dorson 1976, a bloomingtoni egyetem egykori professzora egyébként még több helyen – többek között skót hagyományok kapcsán is – érinti az *oral history* kérdését.

¹² Finnegan 1970.

¹³ Vansina 1976, 279–280. old.

történelem kutatása az írott hivatásos történelem egy ágaként vette kezdetét az USA-beli Columbia államban 1945 táján. A magnetofon megszületése döntő tényezőnek bizonyult. E folyamat másik tényezőjét a demokratizálódásnak az 1960-as évek végén bekövetkező erőteljes érvényesülése adta (a történelem értelmezése visszakерült azokhoz, akik azt csinálják). Mindez azután mozgalommá vált Kolumbiától Nagy-Britanniáig, Kínától Franciaországig. Miközben a folklórkutatók, akik pedig azelőtt is mindig használtak fel szóbeli információkat, csak 1970 táján kapcsolódtak be, és kötötték egybe kutatásaikat az orális mozgalmakkal.

Ezzel egyidőben persze létezett egy olyan másik történészcsoporthoz is, akik egyáltalán nem használtak orális információkat kutatásaik során. Bár Afrikában egyes amatőrök (hivatalnokok, misszionáriusok) összegyűjtötték a régmúlta vonatkozó hagyományokat, a történészek elvetették azokat. Ez volt a helyzet 1953-ban. Azonban 1960-tól kezdődően a nacionalizmus, amely együtt járt a jól ismert függetlenségi mozgalmakkal, nagyot lendített azon, hogy ezeknek a szájhagyományoknak több jelentőséget tulajdonítsanak. Az 1960-as években nagy lelkesedéssel végzett gyűjtőmunka kezdődött, különösen Afrikában, de valamivel később Új-Guineában, Ausztráliában, Melanéziában, Mexikóban, Indiában és sok más területen is.

Egy évtizeddel később, 1970–1975 tájékára már a kutatással kapcsolatos különleges nehézségeket is kezdték komolyan venni. Ilyeneknek számított: a felvételek problémája (a hangfelvételi kazetták elhelyezése), az értelmezés problémája (a Levi-Strauss típusú strukturalista/intellektualista iskolák elszaporodása), a hitelesség problémája. E fejlődési folyamat nyomán a kiforrottság valóságos jelei kezdtek mutatkozni a történettudomány e sajátos területén. Ma pedig már nem járunk messze az orális adatok olyan egységes és teljes megközelítésétől, amely a folklorisztika, a történelem és a néprajz tanításait is hasznosíthatóvá teszi. Egy dolog azonban egészen biztos. Az orális történelmek és hagyományok ma jóval fontosabbnak bizonyulnak a különféle népek (önmaguk és mások által való) megértése tekintetében, mint ahogyan azt három évtizeddel ezelőtt gondolták.

– **B. Sz.:** Milyen elméleti problémák merülnek fel megítélése szerint a jelenlegi kutatások területén?

– **J. V.:** Az előadásnak (*performance*) a tartalomra tett hatása, az alkotókésztség és forrásai, valamint az emberi emlékezetnek általában a tartalmak tekintetében bekövetkező strukturálódása a problémák egy jól körülhatárolható és igen fontos szintet alkotják. A hagyományanyag (legyen az irodalmi, történelmi vagy más) kiértékelésében rejlő problémák már egy sokkal mélyebb szintet képviselnek. „Emic” vagy „etic” egy orális szöveg jelentése?

Valójában észre kell venni, hogy létezik egy akadémikus szubkultúra, amely transznacionális és „emic”. Önmagukban az idevágó értelmezések nem jobbak az orális adatok létrehozóinak értelmezéseinél. De miközben az emberi emlékezet teljesítményei gyarapítják tudásunkat, és persze továbbra is az egyetemes logikát („a történelemben megnyilvánuló egyértelműségek szabályait”) alkalmazzuk az ilyen adatoknál, az értelmezések felépíthetők, mégpedig olyan formában, hogy azok ismeretgazdagabbak legyenek azoknak az embereknek az értelmezéseinél, akik ezeket az adatokat közvetítették a számunkra. Ilyen problémák még:

- a) mit tesz az emlékezet az emberi agy termékeivel, és
 - b) az értelmezések hogyan kapcsolódnak egymáshoz,
- ezek lesznek a keresztkérdések a további vizsgálatok során.

Kevésbé jelentős, de mindig is jelenlévő régi kérdések fakadnak a gyűjtésből, a mintavétel vagy az „egyetemes” gyűjtemény, illetve a fordítás problémájából.

– **B. Sz.:** Nem gondolja, hogy az orális történelemkutatás egy komplex etnohistória keretein belül lenne továbbfejleszthető?

– **J. V.:** Az egyetemes „etnikai történelemkutatás” kétértelmű kifejezés:

(1) Ha az etnohistória a harmadik világ népeinek történelmét jelenti, akkor ezt a kifejezést el kell vetni.

(2) Ha az etnohistória a bárhol megtalálható írás nélküli népek történelmét jelenti, akkor ez az (írott vagy más) források megkülönböztetésének a kérdése marad.

(3) Ha az etnohistória kifejezés olyan történelmi tudatot jelöl meg, amely az azonosság mint „ethnos” igazi magyarázatával kapcsolódik össze, akkor jutunk el arra a területre, ami már szóba jöhet. Bár létezik egy tendencia, amelyik arra törekszik, hogy ezt a kifejezést ne ebben az értelemben használjuk. Az etnohistória kifejezés leggyakrabban a második értelemben használatos, és ebben az esetben a kérdés az, hogy vajon a régészetből, a szájhagyományokból, a nyelvészetből vagy a múlt más maradványaiból nyert adatok hogyan ellenőrizhetők, és ha ilyen adatok vannak, az eredmények hogyan értelmezhetők. Az etnohistóriai iskolák Ausztriában és az Egyesült Államokban különféle nézeteket vallanak, bár mindkettőt többnyire olyan antropológusok ösztönzik, akik azon kezdtek el töprengeni, hogy vajon az etnikai csoportoknak mi a történelmük, és hogyan tudnák azt rekonstruálni egy történelem kereteiben. Az Egyesült Államokban több csoport kutatót, például történészeket vontak be a munkálatokba akkor, amikor felmerült a szükség egy olyan elméleti kérdések megoldásának, mint például a „társadalmi változás törvényszerűségei”. Így tehát nincs jelen más elmélet vagy cél ezekben az

erőfeszítésekben, mint „történelmet” produkálni. Afrikában általában (Ázsiában egy bizonyos határig) elvetik az etnohistoria kifejezést, mert úgy értelmezik, hogy az másodosztályú státuszt jelöl ki számukra a világban, és ezért az elfogadhatatlan a számukra.

– **B. Sz.:** Magyarországon a „parasztság szubhistorikus látásmódjának” fogalma arra szolgál, hogy megmutassa e hagyományközeli csoport gondolkodásában a történelmi tények látásával kapcsolatos módosulásokat és torzulásokat. Úgy tűnik, itt egy olyan egyszerű dologról van szó, mint amikor egy bizonyos afrikai típusú migráció a hagyományos európai történész számára nem jelent történelmi eseményt, míg a néprajzkutató vagy etnológus, a (kulturális vagy társadalom-)antropológus viszont ismeri ennek a folyamat típusnak a jelentését és szerepét a világ népeinek történetét vagy előtörténetét illetően. Véleménye szerint módunkban áll hasznosítani a néprajz, az etnológia, a társadalom- és kulturális antropológia egyes módszereit és kategóriáit a szóbeli történelem kutatásának a területén vagy sem?

– **J. V.:** A történelmi tudat minden egyes emberi társadalomban létezik, és mindig kifejezésre kerül, írva vagy szóban, minden közösségben vagy társadalmi osztályban. Ez az, ami az „azonosságot” illeti. Hogy a kifejtésre kerülő történelmi vélemények igazak-e vagy sem, nem számít ebből a szempontból. A helyzet az, hogy az emberek abban hisznek, a múlt így és így zajlott. Amikor ezt a jelenséget szubhistorikusnak nevezik, egy olyan kifejezésről beszélhetünk, amelyet csakis akadémikus gondolkodású történészek találhattak ki. Ezek a nézetek mondhatnánk „pre-professzionálisak”. Természetesen a jelzett szempontok gyakran nem pontosak abban a tekintetben, hogy valójában mi is történt a múltban. Ez igaz. Azonban éppen a történészek feladata elemezni az adatokat, ellenőrizni nemcsak a logika, az analógia és az írásos dokumentumok segítségével, hanem a régészeti maradványok, a biológiai ismeretek (például a terméshozam stb.) vagy a nyelvészet alkalmazásával, és így tovább. Nyilvánvalóan ez az, amit az etnológusok igen gyakran megtesznek, de nem mindig ugyanazokkal a célokkal. Antropológusok, régi meggyőződésű folklór kutatók a helyi populációkat kiscsoportokban (gyakran csak egy falut) tanulmányoztak, eközben oly módon részesítették előnyben a vizsgálatok során előkerült, „hagyományosnak” (vagyis a változás befolyásán kívül esőnek) tekintett adatokat, mint amelyek egy egész etnikai területre érvényesek. És végül az „etnikai” olyan „örök” társadalmi kategóriaként vált láthatóvá, mint ami mindig létezett már a korábbiak során is. Aztán ebből az elemből felépült – az emberi kulturális és szociális sajátosságokra vonatkoztatva – egy általános összevető hipotézis. A történészek egyben specifikusabbak kollégáiknál: az adatokat idősíkokban nézik, és mindig

felmérik a változásokat a folytonossággal szemben (lásd az Annales iskolát), de azt sem felejtik el, hogy a falura vagy egy kicsiny pigmeus táborra a távolabbi világ talán csak mégis hatással lehet. Már az 1600-as években a pigmeusok elefántokra vadásztak, mégpedig azért, mert Európában az elefánt-agyarrá nagy volt a kereslet.

Igen, valóban felhasználhatjuk az antropológiából és aldiszciplináiból vett kategóriákat. De csak akkor, ha alkalmazhatóságukat megfelelő esettanulmányokkal már ellenőriztük. A helyszíni kutatómunka az antropológiai módszer fontos eszköze, azt igen alapos formában kell elvégezni. A néprajz összehasonlítási (komparatív) vonatkozásaiban lehet hasznos a számunkra, annak ellenére, hogy mára a kultúrtörténeti iskolák megszűntek. Mindemellett a történészeknek együtt kell létezniük saját ismeretelméletükkel és saját makro-teóriáikkal.

– **B. Sz.:** Amikor a néprajz „lehetőségeiről” faggattam az oral history kutatásával kapcsolatban, részben azokra a kérdésekre is gondoltam, amelyekkel Ön a *Traditions of Genesis* (1974)¹⁴ című tanulmányában foglalkozik. E gondolatébresztő dolgozatának ötleteit kísérlém meg szaporítani, vagyis e munka gondolataiból kiindulva vetem fel, véleménye szerint nincs-e mód a mind gazdagabb adat- és elemzésanyag alapján arra, hogy az Ön által „mitikus”-nak nevezett dimenziót, kategóriát, időt bizonyos értelemben etnológiai szempontból közelítsük meg. Vagyis nincs-e mód arra, hogy a teremtménystől, másként a mitikus első őstől a letelepedésig ívelő korszaknak, ennek a régmúltat magába foglaló idő-dimenzióknak a hagyományai tekintetében a mindeddig alkalmazott „durva” kategóriák helyett jóval finomabb fogalmakat, kliséket/sablonokat (például: az „őshaza” kérdése, vándorlások, háborúk, más népekkel való érintkezések, az őshazába érkezés körülményei, terület-foglalás stb.) kíséreljünk meg kidolgozni a már meglévő és a további, mind nagyobb mennyiségű adatgyűjtésekre támaszkodva. Továbbá arra, hogy e „történelemelőtti” történelmi eseménnytípusokból olyan rendszert, mi több, kronológiai lehetségsort építsünk fel, amely a prehistorikus vagy másként állam-alapítás előtti emberi társadalmak történelmét – de legjobb esetben is a történelmi tudatát – modellezné?

– **J. V.:** Minél nagyobb az adatgyűjteményünk, minél több kutatást végzünk, különösen az alapvető kognitív kategóriákban és a szóbeli művészet valamennyi ágában meglévő (speciálisan a Wandersagen-féle) klisék/sablonok összehasonlító tanulmányozása területén, annál nyilvánvalóbbá válik a különböző képzetek egyedi vagy sztereotip jellege. Ez vezet majd el

¹⁴ Vansina 1974.

ahhoz, hogy (a) megértsük az emberi emlékezet általánosságban jelentkező mozgatórugóit, vagyis melyek a fő irányultságai (lásd összekapcsolás, kiválogatás, egyszerűsítés a társadalmi és közösségi szinten jelentősnek számító összefüggések kapcsán), másrészt hogy (b) megragadjuk, noha minden emberi lény hasonlóképpen gondolkodik (én magam nem hiszek sem a prehisztorikus ember, sem az orális társadalmak eltérő gondolkodásmódjában) a gondolkodás tárgya mégis csak különbözik. Más szóval minden kultúra rendelkezik olyan kollektív képzetekkel, amelyek magának az adott kultúrának a lényegét alkotják. E kollektív képzetek pedig igen jelentékeny adatok abban az agyban, amelyik azután ugyanolyan módon készít lenyomatot róluk az egész világon. Azonban ezek a képzetek kultúra-függőek. Észre kell vennünk, hogy (c) az olyan fogalmak, mint az „őshaza”, a „migráció” stb. meghatározott kultúrákhoz kötődnek, és nem azonosak egymással. A „migráció” fogalma magába foglalja az idővel és a térrel kapcsolatos sajátos ismereteket, illetve azt a modellt, hogyan és miért vándorolnak egyik helyről a másikra az emberek. Az alapismeretek által megteremtett viszonylatok pedig arra adnak magyarázatot, hogy a különféle klisék/sablonok – kultúráról kultúrára – miért éppen úgy épülnek fel, ahogyan.

Röviden szólva tehát azt hiszem, hogy a sablonok elmélyült tanulmányozása olyan adatokat fog eredményezni, amelyek előbbre visznek majd bennünket az emberi agy működésének a vizsgálata terén. Ez a megközelítés különbözik, de egyúttal kiegészíti a pszichológusoknak (lásd „emlékezet”, „percepció”, „gondolkodás”) és maguknak az agykutatóknak a felfogását. Eközben persze finomíthatjuk az egyes klisé-kategóriákat, amint egyre több adat válik megközelíthetővé, mi több, al-kategóriákat is felfedezhetünk az adott családokon belül, azonban nem hiszem, hogy a sablonok teljes rendszertanának a kiépítése túl sok eredménnyel jár majd. A prehisztorikus társadalmak tudatának a modellje túlságosan általános, túlzottan konstruált ahhoz, hogy az a történészek számára elfogadhatóvá váljék. Kifejleszthetünk konkrét modelleket adott társadalmak esetében elmélyült *Worte und Sachen* vizsgálatokat alkalmazva, vagyis olyan korlátozott időhatárral megvalósított összevető kutatásokat, amelyek egy adott korszakon belül mozognak. Azonban e tekintetben a nehézségek közismertek. Jó példát szolgáltatnak erre Dumezil kísérletei, amelyek az indoeurópai gondolkodás funkcióit próbálták meghatározni. Nekünk sokkal szerényebbeknek kell maradnunk a kisebb időbeli távolságot mutató, ugyanakkor a fogalmak jóval nagyobb tárházát felvonultató kutatásoknál, amelyek esetében a megértés és az értékelés (például idő, tér, tények, igazság, ok) alapkategóriáit kell alkalmaznunk.

– **B. Sz.:** Ismeretes, hogy a régmúltat idéző mondák, a népi kultúra igen fontos szerepet játszott a legtöbb európai nép művelődéstörténetében. Milyen pozitív és negatív tényezőket lát abban a folyamatban, amelynek során a

folklor, illetve a szájhagyományok, illetve konkrétan az *oral history research* eredményei Afrikában mint a nacionalizmus forrása kerültek felhasználásra?

– **J. V.:** Afrikában a nacionalizmus elsőként többnyire a városokban ütötte fel a fejét. Az elvárosiasodott emberek fokról fokra ráébredtek saját paraszti kultúrájuk gondolkodásmódjának és művészetének gazdagságára. Azonban a nacionalizmus korai időszakában (az 1880-as évektől kezdődően) ennek nem volt túl nagy jelentősége, mivel a „modernizáció egyenlő az európaiakkal”-elv mindennél fontosabbnak bizonyult. Mindazonáltal 1945 után néhány nagyhatású mozgalom kezdett bizonyos produktumokat (ilyen volt például a Ghana-i *kente* ruházat) vagy különféle hagyományokat (szokásos módon a közmondások) magukba fogadni. A Zaire-i ABAKO párt nem az egyetlen azok között, amelyeket azért alapítottak, hogy megóvják a közmondásokban rejlő örök bölcsességet, később pedig nemzeti párttá váltak, amihez mindjárt az indoklás is megvolt (az ABAKO széleskörű vidéki támogatásra lelt, amikor azt állította, hogy az egykori Kongó királyság szellemi örökösének tartja magát, amely ugyan 1678-ra szétesett, de mégis eszményt adott a *kongo* nyelvet beszélő emberek számára).

Ha az orális és más hagyományokat tanulmányozzuk, az általában eredményt hoz (legalábbis azt reméljük). Ezeket az eredményeket azok a hazafiak (vagy mások) is használhatják, akik aztán kiválasztják maguknak azt, amit akarnak, és így a múlt látását elferdítik, sőt, radikálisabb esetekben úgy irányítják a kutatást, hogy a számukra hasznos anyagok összegyűjtésére kerüljön sor. Mi több, az iskolai berendezések, filmek, rádió stb. útján ez az „új szájhagyomány” vagy „új folklor” elterjedhet az emberek milliói között, akik gyakran el is fogadják azt, és elhagyják korábbi hagyományaik és szokásaik ismeretét az új „városi” változat kedvéért. Így a leírt folyamat nyomán kontaminálódnak (összekeverednek) azok az összegyűjtetlen elsődleges adatok is, amelyek addig még nem kerültek rögzítésre. E folyamat következménye például a zenében igen jól nyomon követhető. Gramsci úgynevezett „uralkodó kultúrái” még mindig léteznek, és még mindig megvan a maguk hatása.

A folklorisztikának és az orális hagyományok gyűjtésének azt a szabályt kellene szolgálniuk, hogy felvételre kerüljön, ami van, és ha lehet, minden, amit rögzíteni lehet, mégpedig abból a célból, hogy megértsük, mi ezeknek a csoportoknak (helyi közösség, etnikai csoport, társadalmi réteg stb.) a kultúrája, vagyis azok a dolgok, amelyeket ezek a közösségek egyképpen az emlékezetükben tárolnak: a Durkheim és mások által megfogalmazott kollektív képzetek, amelyek sokkal egyedibbek, semmint hogy dialektusok vagy idiolektusok lennének. Bármilyen, ami ezt a célt lehetetlenné teszi, ellene szól a

felsorolt diszciplínáknak. Másrészt maguknak a népeknek (vagyis a tanulmányozott csoportoknak) joguk van arra, hogy a kutatás eredményeiről olyan hamar értesüljenek, ahogy az csak lehetséges, és általuk levonják következtetéseiket. Például újra rajzolják önképüket. Ez tisztán láthatóan nem valamiféle társadalmi rendszere a világnak – bár mindannyian egyik vagy másik rendszer részei vagyunk –, ami csupán csak azt teszi lehetővé, hogy a dolgok passzív módon következzenek be. Ennélfogva a gyakorlatban egyúttal mindenkinek meg kell értenie a kifogástalan lejegyzésnek a célját, ami arra irányul, hogy megtudjuk, valójában mi a kultúra itt és ott, és meg kell érteni mindenkinek a társadalmi rendszereink hatására bekövetkező népi átalakulás elkerülhetetlen szükségességét. Valahol félúton ott, ahol néprajzosok és történészek dolgoznak. Összefeladatuk egyik része az, hogy összegyűjtsék az adatokat, és hozzáférhetővé tegyék azok számára, akik elmondták nekik ezeket az adatokat, de ne használják fel oktatási célokra stb. Ugyanis az más szakemberek feladata.

Ha így tesznek, mindenkinek tisztább képe lesz a népről (*narod*) vagy a parasztról (*Volk Bauer, muzsik*) megismert társadalmi tényekről, a róluk vallott romantikus elképzelésekről, amelyek oly közösek a 19. században Európában és a mai Afrikában, de amelyek oly ártalmasak is, ha igazabb arányokra redukáljuk.

– **B. Sz.:** Úgy hiszem, hogy a „népi” vagy „folklór” mozgalom, amely a Vico, majd Herder által megfogalmazott gondolatokra épülve szimbolikus értelemben a Grimm testvérek gyűjtési törekvései által szökött szárba a 19. század elején, erősen összekapcsolódott az európai népek elsődleges nacionalizmusával, nemzeti identitáskeresésével. Másrészt a népi kultúra felértékelődése fokozott szerephez jutott azoknál a peremhelyzetbe került kisépkeknél, amelyek akkor – tehát a 19. század elején – még nem rendelkeztek olyan hivatásos kultúrával, amely sok évszázados hagyományokra tekinthetett vissza. A folklór iránti érdeklődés második nagy hulláma, amely századunkra jellemző, úgy tűnik, már inkább az esztétikum jegyében tört utat magának, az új művészeti stílusok forráskeresési lázában jött létre. De itt sem hanyagolható el a nemzeti identitáskeresés igénye.

Úgy gondolom, a mai afrikai országokban sem kerüli el a folklór, hogy e szerepet betöltse. Különösen áll ez a történeti hagyományokra, hiszen számos afrikai nép (etnikum) írásos hagyományok híján csak a szájhagyományok alapján képes valamit megtudni saját történelmi múltjáról. Valószínűleg e sajátos társadalmi hasznosítási igény az oka annak, hogy az elmúlt 10–15 év során igen sok könyvet szenteltek a különféle afrikai népek történeti hagyományainak a bemutatására, többnyire kommentár, elemzés, értékelés nélkül (lásd többek között a Patrick Pender-Cutlip tanulmányában, *Oral Traditions*

and *Anthropological Analysis: Some Contemporary Myths*, felsorolt és Kenya prekoloniális múltjára vonatkozó bibliográfiai tételeket, a Niger fővárosában, Niameyben működő Centre Régional de Recherche et de Documentation pour la Tradition Orale kiadványait, továbbá számos nyugat- és közép-afrikai kutató gyűjtéseit stb.).¹⁵

Hogyan értékeli tehát az *oral history research* elméleti megalapozója a jelenségeket, egyrészt a kutatás, másrészt éppen a „rekonstruált múltak társadalmi hasznosítása” szempontjából?

– J. V.: A/ A kulturális nacionalizmus igen jelentős szerepet játszik a szóbeli művészetek kutatásában. Ám ez ritkán szűk értelemben vett nacionalizmus, mint inkább a további dekolonizáció trendje, amely olyan ideológiákba illeszkedik be, mint a néger-öntudat/négritude (Szenegálban), az afrikaiság/ africaness (Ghanában) vagy az eredetiség/authenticity (Zaireben és máshol), az utóbbi különféle országok hivatalos ideológiájává vált. Ez az irányzat ugyanakkor igen szembeűnően jelen van az afrikai kutatók tevékenységében. Önmagában nem befolyásolja negatívan ezeknek a szövegeknek a gyűjtését és publikálását stb., mi több, elősegíti a kutatást. A lelkesedés azonban néha hevenyészett gyűjteményekhez (az elmélyültebb tanulmányokra jellemző változatközlések elhanyagolásához) vezet, bár ez nem jelent nagy veszélyt ott, ahol jól működő és gyakorlott egyetemi intézmények irányítják ezeket a kutatásokat. Egyes afrikai filozófusok, mint például V. Mudimbe, mostanában azt állítják, hogy az ilyen, az 1920-as évekből és későbből származó szövegeken alapuló tanulmányok „valósabbak”, mint a gyarmati időszak antropológiai tanulmányai.¹⁶

Sokkal nagyobb veszélyt jelent a kutatás egészséges fejlődése tekintetében a külhonba szakadt (*afrikai* – B. Sz.) kutatóknak az a hajlama, hogy azokat a szövegeket, amelyeket ők „mítoszoknak” neveznek, olyan kifejezésekkel interpretálják, amelyek egymás (*a többi külhonba szakadt afrikai kutató* – B. Sz.) értelmezéseire utalnak, nem pedig azoknak a kultúráknak a közös gondolkodására, amelyekből e szövegek származnak. Más szóval, túl sokat írnak egymásnak, vagyis annak az akadémiai szubkultúrának, amelynek maguk is részét képezik.

B/ A rekonstruált múlt társadalmi hasznosítását illetően azt kell megjegyeznünk, hogy ez a probléma nemcsak a szájhagyományok, hanem a történelmi nyelvészet és a régészet stb. eredményeinek a felhasználását is magába

¹⁵ Pender-Cudlip 1972, lásd továbbá még: Ag Arias 1970, Ayot 1977, Cissoko-Sambou 1974, Conde 1974, Dankoussou é.n., Mohammadou 1976, 1978, 1983, 1986, Mwaniki 1974, Were 1967, de amint már a 2. jegyzetben említettük, a példák számát szinte mértéktelenül lehetne szaporítani.

¹⁶ Mudimbe 1983.

foglalja. Olyan, nemzetek élén álló vezetők esetében, mint Nkrumah, Kenyatta, Mobutu stb., a rekonstrukciókat korábban is arra használták, és ma is arra használják, hogy erősítsék a független múltnak azt a tudatát, amelyre büszkéek lehetnek. Időnként pedig nagyon is gyakorlati célokra használják fel azokat, mint például Zaire 1973–1974-es „zaireizálása” idején, amikor is az elnök azzal érvelt, hogy az üzleteknek zaireieknek kell lenniük, mivel hogy a 19. században a zairei üzletemberek nagyon jól érvényesültek egyedül is a nagy Kongó-folyami kereskedelemben. Néha az ilyen rekonstrukciókat visszautasítják, vagy pedig módosítják, mint ahogyan az a hutu-tuszi elszakadási kísérletek idején történt, amelyek forradalmakhoz vezettek Ruandában és Burundiban. Az egyik országban tagadják, hogy ilyen elszakadások léteztek volna a gyarmatosítás előtti időkben. A másikban viszont hangsúlyozzák az elszakadást, és a gyarmatosítási előtti időkből a hutuknak a tusziktól való függetlenedését emelik ki. Az átdolgozott múlt ilyen jellegű, tehát nemzettudatként való alkalmazása, meg-lehetősen bevett gyakorlat, és példák bármelyik országgal kapcsolatban említhetők lennének.

Helyi vagy regionális szinten a hagyományok a kulturális újratermelés kulcstényezői. Egy kultúra attól kultúra, hogy reprodukálódik, és ez az orális tradícióknak (visszaemlékezéseknek, kismesterségeknek) köszönhető. Az effajta hagyományokat ma is használják a *wir bewusstsein*, az öntudat meghatározásához, a helyi kultúrák jelenkori eseményeinek az újraértelmezéséhez. Az olyan gyakorlati kérdésekben, mint a föld, az öröklés vagy a társadalmi státusz, még ma is hivatkoznak az irányadó esetekre. Ezek mind a mai napig hatást gyakorolnak a különféle hagyományok tartalmára. Ezért mindig emlékeznünk kell arra, hogy a hagyományok úgyannyira részei a jelennek, mint a múltnak, így pedig nem csupán csak forrásai, de termékei is a történettudománynak, vagyis az „orális historiológiának”. Ennek a sajátos helyzetnek a figyelembe vétele talán a legkényesebb kritikai művelet, amit a történésznek végre kell hajtania, ha az ilyen típusú adatokat fel kívánja használni történelmi rekonstrukciókhoz.

Bibliográfia

- AG ARIAS, Alfinine
1970 (1974²) *Iwillimidan. Traditions historiques des „Iwillimidan”*, Niamey, CERDTO, 154 old.
- AYOT, Henry Okello
1977 *Historical Texts of the Lake Region of East Africa*, Nairobi, Kenya Literature Bureau, 320 old.
- CISSOKO, Sékéné-Mody – SAMBOU, Kaoussou
1974 *Recueil des Traditions Orales des Mandingues de Gambie et de Casamance*, Niamey, CERDTO, 269 old.
- CONDE, Alpha
1974 *Les sociétés traditionnelles mandingues*, Niamey, CERDTO, 237 old.
- DANKOUSSOU, Issaka
é. n. *Katsina. Traditions historiques des Katsinaawaa après la Jihad*, Niamey, CERDTO, 460 old.
- DELIVRÉ, Alain
1974 *L'histoire des rois d'Imerina*. Interpretation d'une tradition orale, Paris, Klincksieck, 448 old.
- DORSON, Richard M.
1976 Oral Literature, Oral History, and the Folklorist, in: *Folklore and Fakelore*. Essays toward a Discipline of Folk Studies, Cambridge, Ma, Harvard University Press, 127–144. old.
- FINNEGAN, Ruth
1970 *Oral Literature in Africa*, Oxford, Clarendo Press, XVIII + 558 old. (Oxford Library of African Literature).
- HARMS, Robert W. – MILLER, Joseph C. – NEWBURY, David S. – WAGNER, Michele D. szerk.
1994 *Paths toward the Past*. African Historical Essays in Honor of Jan Vansina, Atlanta, Ga, African Studies Association Press, 482 old.
- HENIGE, David P.
1974 *The Chronology of Oral Tradition. Quest for a Chimera*, Clarendon Press, Oxford, 263 old.
- HENIGE, David P.
1982 *Oral Historiography*, London – New York – Lagos, Longman, 150 old.
- MOHAMMADOU, Eldridge
1976 *L'histoire des peuls Férobé du Diamaré: Maroua et Pétte*, Tokio, ILCAA, 413 old. (Korábban sokszorosításban: 1970, Niamey, CERDTO, 482 old.).
- MOHAMMADOU, Eldridge
1978 *Fulbe hooseere*. Les royaumes Foulbe du plateau de l'Adamaoua au XIX siècle, Tokio, ILCAA, 439 old.
- MOHAMMADOU, Eldridge
1983 *Peuples et royaumes du Foubina*, Tokio, ILCAA, 307 old.
- MOHAMMADOU, Eldridge
1986 *Traditions d'origine des peuples du centre de l'ouest du Cameroun*, Tokio, ILCAA, 207 old.

MUDIMBE, V.

- 1983 African Philosophy as an Ideological Practice: The Case of French-Speaking Africa, *African Studies Review*, 26. évf., 3–4. szám.

MWANIKI, H. S. Kabeca

- 1974 *Embu Historical Texts*, Nairobi, East African Literature Bureau, 310 old.

PENDER-CUTLIP, Patrick

- 1972 Oral Tradition and Anthropological Analysis: Some Contemporary Myths, *Azania*, 7, 6–12. old.

VANSINA, Jan

- 1954 *Les tribus ba-Kuba et les peuplades apparentées*, Tervuren, Musée Royal de l'Afrique Centrale.

VANSINA, Jan

- 1961 *De la tradition orale, Essai de la méthode historique*. Tervuren, Musée Royal de l'Afrique Centrale, X + 179 old. (angol kiadása: *Oral Tradition. A Study in Historical Methodology*, Chicago, Aldine, 1965, bővített olasz kiadása: *La tradizione orale. Saggio di metodologia storica*, Roma, Officina Edizioni, 1976, Biernaczky János magyar fordításra kéziratban).

VANSINA, Jan

- 1962 *L'évolution du royaume rwanda des origines à 1900*, Brussels, Académie Royale des Sciences d'Outre-Mer.

VANSINA, Jan

- 1963 *Geschiedenis van de Kuba van ongeveer 1500 tot 1904*, Tervuren, Musée Royal de l'Afrique Centrale.

VANSINA, Jan

- 1964 *La royaume Kuba*, Tervuren, Musée Royal de l'Afrique Centrale.

VANSINA, Jan

- 1966 *The Kingdoms of the Savanna. A History of Central African States until European Occupation*, Madison, The University of Wisconsin Press, 364 old.

VANSINA, Jan

- 1972 *La légende du passé, Traditions orales du Burundi*. Tervuren, Musée Royal de l'Afrique Centrale, IX + 257. old.

VANSINA, Jan

- 1973 *The Tio Kingdom of the Middle Congo 1880-1892*, London – New York – Toronto, Oxford University Press, 585 old.

VANSINA, Jan

- 1974 Traditions of Genesis, *Journal of African History*, 15. évf., 317–322. old.

VANSINA, Jan

- 1976 I nuovi sviluppi dello studio delle tradizioni orali (1960-1976), in: *La tradizione orale*, Saggio di metodologia storica, Roma, Officina Editori, 275–321. old.

VANSINA, Jan

- 1978 *The Children of Woot. A History of the Kuba Peoples*, Madison, The University of Wisconsin Press, 394 old.

VANSINA, Jan

- 1985 *Oral Tradition as History*, Madison, The University of Wisconsin Press, 256 old.

VANSINA, Jan

1990 *Paths in the Rainforests*. Toward a History of Political Tradition in Equatorial Africa, London, James Currey, 428 old.

WILLIS, Roy

1981 *A State in the Making*. Myth, History, and Social Transformation in Pre-Colonial Ufipa, Bloomington, Indiana University Press, 322 old.

WERE, Gideon S.

1967 *Western Kenya Historical Texts*, Nairobi, East African Literature Bureau, 196 old.